

O potrzebie monitorowania treści językoznawczych w szkolnych i akademickich programach kształcenia¹

Über die Notwendigkeit der Untersuchung von linguistischen Inhalten in den Lehrplänen von Schulen und Universitäten

Den Inhalt des Rezensionsbeitrags macht Besprechung des von Tomasz Kurdyła i Beata Ziajka herausgegebenen Sammelbandes „Zagadnienia lingwistyczne w dydaktyce szkolnej i uniwersyteckiej“ aus. Einleitend werden skizzenhaft die Zielsetzung, die theoretischen Grundlagen und methodologischen Lösungen polnischer Pädolinguistik am Beispiel ausgewählter Publikationen dargestellt. Deren an der Grenze der Linguistik und Didaktik etabliertes Forschungsfeld hat schon eine Tradition in dem wissenschaftlichen Schrifttum und in seinem wissenschaftlichen Ertrag finden sich neben empirisch ausgerichteten Analysen auch theoretische Publikationen mit Darstellung der Aufgabenstellung und methodologischer Grundlagen. Der Sammelband setzt sich aus elf wissenschaftlichen Aufsätzen zusammen, deren Problematik sich im Bereich der Pädolinguistik, Bildungslinguistik und Sprachdidaktik verorten lässt. Zwar zeichnen die Beiträge sich durch unterschiedliche Forschungsinteressen und methodologische Vielfalt aus, aber der Fokus auf linguistische Problematik im didaktischen Kontext verleiht allen Ausführungen einen gemeinsamen inhaltlichen Rahmen. Die Beiträge thematisieren den Erwerb linguistischer Kompetenzen sowohl in der Schulbildung (im Bereich der Wortbildung, Onomastik, grammatischer Terminologie, sowie von Schülern mit Sprachstörungen) als auch auf dem universitären Niveau (Wortbildung, Textsortenanalyse). Vier Aufsätze sind ausgewählten Aspekten der Kommunikation gewidmet: den Kategorien Sender und Empfänger, nonverbaler Kommunikation, Barrieren und Hindernissen in der Kommunikation, erfolgreicher Kommunikation. In einem Beitrag wird die textlinguistische Kompetenz von Lehrern einer Analyse unterzogen. Schließlich wird die im Beitragsthema formulierte These begründet und ausführlicher betrachtet. Die Analyse von linguistischen Komponenten in Lehrplänen auf allen Stufen des Bildungswesens ist wegen der sich ändernden gesellschaftlichen und zivilisatorischen Umständen notwendig und kann für zwei Zielgruppen nützlich sein. Lernende (Schüler) finden in Lehrbüchern einheitliche Terminologie und erwünschten Progress, Studierenden werden die neuesten Theorien vermittelt, die in ihren Diplomarbeiten Anwendung finden und somit ihre Bedürfnisse erfüllen können. Die Lehrenden profitieren von den Untersuchungsergebnissen, indem sie die Postulate erfüllen und dadurch den Verlauf des Lehr- und Lernprozesses durch Neuerungen optimieren können.

Schlüsselwörter: Pädolinguistik, Bildungslinguistik, Sprachdidaktik, Lehrplan, linguistische Kompetenzen

On the Need to Monitor Linguistic Content in School and University Curricula

The content of the review is a discussion of the anthology „Zagadnienia lingwistyczne w dydaktyce szkolnej i uniwersyteckiej“ edited by Tomasz Kurdyła and Beata Ziajka. It begins with a general description of the objectives, theoretical foundations and methodological solutions of Polish paedolinguistics, using selected publications as examples. This field of research, established on the borderline between linguistics and didactics, already has a tradition in the scientific literature and its scientific output includes not only

---

¹ KURDYŁA, Tomasz i Beata ZIAJKA (red.). *Zagadnienia lingwistyczne w dydaktyce szkolnej i uniwersyteckiej*. Kraków: Wydawnictwo Libron, 2023. 221 S. Print.

empirical analyses but also theoretical publications describing the tasks and methodological foundations. The anthology is made up of eleven academic essays whose problems can be located in the fields of paedolinguistics, educational linguistics and language didactics. Although the contributions are characterized by different research interests and methodological diversity, the focus on linguistic problems in a didactic context gives all of them a common thematic framework. The contributions address the acquisition of linguistic competences both in school education (in the areas of word formation, onomastics, grammatical terminology and pupils with language disorders) and at university level (word formation, text type analysis). Four essays are dedicated to selected aspects of communication: the categories of sender and receiver, non-verbal communication, barriers and obstacles in communication and successful communication. One article analyses the text-linguistic competence of teachers. Finally, the thesis formulated in the article topic is substantiated and analysed in more detail. The analysis of linguistic components in curricula at all levels of education is necessary due to changing social and civilisational circumstances and can be useful for two target groups. Learners find consistent terminology and desired progress in textbooks, students are provided with the latest theories that can be applied in their theses. Teachers benefit from the results of the research by fulfilling the postulates and thus optimizing the teaching and learning process through innovations.

Keywords: Paedolinguistics, educational linguistics, language didactics, curriculum, linguistic competences

Author: Józef Jarosz, University of Wrocław, Pl. Nankiera 15b, 50-140 Wrocław, Poland, e-mail: józef.jarosz@uwr.edu.pl

Received: 15.11.2024

Accepted: 25.11.2024

Obowiązujące curricula na studiach filologicznych zakładają, iż kandydaci podejmujący studia wyposażeni są w rudymen tarne kompetencje w zakresie wiedzy o języku i umiejętności analizy jednostek języka, w odniesieniu do struktury wyrazu, grup wyrazowych, zdań i tekstów. Obserwacje i doświadczenia z codziennej praktyki uniwersyteckiej prowadzą do konkluzji, że oczekiwane kompetencje są często na bardzo różnych poziomie, nierzadko jednak tak skromne, że wymagają uzupełnienia treściami programowymi szkoły średniej. Warto zatem przyjrzeć się kursowi wiedzy o języku w zakresie kształcenia szkolnego, by sformułować postulaty uzupełnienia i korekty. Wgląd w przedmiotowe treści może być ponadto pomocny przy planowaniu tematyki zajęć językoznawczych na zajęciach seminaryjnych. Zalecenie rewizji zakresu i ujęcia wiedzy lingwistycznej dotyczy również programów uniwersyteckich w celu ich aktualizowania i adaptacji do zmieniających się kontekstów naukowych i dydaktycznych.

Badanie treści językoznawczych i kształcenia językowego (filologicznego) w dydaktyce ma już swoją tradycję i dorobek naukowy, zaś przedmiotowy obszar badawczy – na styku językoznawstwa i dydaktyki – określa się terminem lingwistyki edukacyjnej, lingwistyki pedagogicznej, pedolinguistyki (por. Rytel 1994: 7), względnie lingwodydaktyki (por. Nocoń 2018: 7). Przykładem publikacji, mającej na celu ustalenie zależności między językiem a edukacją, jak i statusu i obszaru aktywności pola badawczego jest opracowanie monograficzne Rytel (1994), w którym autorka opowiada się za wydzieleniem tego obszaru jako osobnej dziedziny językoznawstwa stosowanego. Wśród książkowych opracowań teoretyczno-empirycznych w przedmiotowej

tematyce dominują tomy zbiorowe, które cechują się spójnością w zakresie odniesień do poziomu nauczania i/lub wybranych treści merytorycznych poddanych analizie. Wyraźnym wyprofilowaniem tekstologicznym wyróżnia się tom pokonferencyjny pod red. Porayskiego-Pomsty i Podrackiego (1998), dotyczący świadomości i kompetencji teorii tekstu w kształceniu szkolnym. Problemy kształcenia językowego na poziomie akademickim są (z małymi wyjątkami) treścią tomu zbiorowego pod red. Rozumko i Awramiuk (2018). Rzadziej spotyka się publikacje, w których punkt ciężkości spoczywa na jednym, niekiedy bardzo wąskim, zakresie tematycznym i jego dydaktyczno-pedagogicznym kontekście. Takie ujęcie onomastyki zawiera tom pod red. Edwarda Homy (1988), zaś lingwistyki tekstu w dydaktyce akademickiej opracowanie Czachura (2009). W dorobku publikacyjnym lingwistyki edukacyjnej widoczne są różne podejścia metodologiczne: obok opracowań o charakterze problemowym, z mocnym wyeksponowaniem potrzeb uczącego się (np. Zbróg 2006) odnotować można opracowania syntetyczne (np. Komorowska 2012) lub o charakterze sprawozdawczym (np. Czachur 2009). Przykładem obszernego opracowania zbiorowego o bardzo szerokim spektrum tematycznym i metodologicznym bez wyraźnej dominanty jest kompilacja pod red. Niesporek-Szamburskiej (2012).

W krajobraz piśmiennictwa lingwodydaktycznego wpisuje się omawiana praca zbiorowa pod red. Tomasza Kurdyły i Beaty Ziajki (2023). Na jej treść składa się 11 artykułów, w których autorzy podejmują problematykę teorii i praktyki edukacji językowej z różnych perspektyw w odniesieniu do kształcenia na poziomie szkoły podstawowej, średniej oraz w praktyce uniwersyteckiej. Redaktorzy tomu zapowiadają we wstępie, że treścią tomu są z jednej strony relacje między lingwistyką jako nauką oraz dydaktyką na poziomie uniwersyteckim i szkolnym, zaś motywem łączącym poszczególne przyczynki są „wielopłaszczyznowe zmiany językowe, językoznawcze i dydaktyczne” (str. 8), z drugiej zaś są to propozycje rozwiązań dydaktycznych w procesie nauczania języka polskiego na poziomie szkolnym i akademickim.

Tom otwiera opracowanie Beaty Ziajki „Słowotwórstwo w dydaktyce szkolnej”, którego treścią jest analiza zawartości trzech podręczników (wraz z zeszytami ćwiczeń) do języka polskiego w kl. VII po kątem sposobów organizacji treści z zakresu słowotwórstwa. Konfrontacja podręczników wykazała obecność rozmaitych koncepcji dydaktycznych w przedmiotowym zakresie, a co za tymi idzie brak spójności w zakresie terminologii, opisu jednostek i zjawisk językowych, które bywają nazywane i definiowane przez autorów podręczników w różny sposób.

Celem poznawczym tekstu Tomasza Jelonka „Onomastyka w dydaktyce szkolnej” jest ustalenie zakresu zagadnień onomastycznych zawartych w podstawie programowej z języka polskiego dla szkoły podstawowej (klasy IV–VIII) i średniej (dla czteroletniego liceum ogólnokształcącego lub pięcioletniego technikum) oraz sposób jej realizacji w dwóch seriach podręczników. Wyniki badania przedstawiają bardzo skromny udział treści z zakresu onomastyki: rudymetarną wiedzę z tego zakresu uczeń nabywa głównie w szkole podstawowej, program nauczania szkoły średniej nie przewiduje

bowiem jednostek lekcyjnych na poszerzanie wiedzy onomastycznej. Skutkuje to brakiem świadomości oraz wyraźnym deficytem kompetencji, co potwierdza użycie języka w tekstach medialnych, w których nazwiska odmieniane są niewłaściwie lub używane tylko w mianowniku.

Treścią opracowania Katarzyny Wojtowicz „System pojęciowo-terminologiczny dotyczący rzeczownika w wybranych podręcznikach szkolnych” jest analiza zasobów terminologicznych dotyczących opisu rzeczownika w zakresie fleksji w podręcznikach dla klas IV–VI w wybranych seriach wydawniczych. Z zestawienia pozyskanych danych wynika, że treści programowe we wszystkich podręcznikach w zakresie aparatu pojęciowego (nazwy kategorii gramatycznych) jak i samej definicji rzeczownika są raczej spójne.

Punkt ciężkości artykułu Agnieszki Jurczyńskiej-Kłosok „Zadania z zakresu kształcenia językowego w arkuszach egzaminacyjnych dla ósmoklasistów w świetle wymagań egzaminacyjnych obowiązujących w latach 2019–2022” spoczywa na analizie tematyki zadań sprawdzających wiedzę i umiejętności z zakresu kształcenia językowego, ujętych w arkuszach egzaminacyjnych ósmoklasistów w latach 2019–2022. Celem szczegółowym jest ustalenie, które zagadnienia mają swoją reprezentację w arkuszach, a które nie zostały uwzględnione lub przez niską punktację mają nikły wpływ na ocenę z testu. Podjęta przez autorkę inwentaryzacja treści zadań egzaminacyjnych wykazała, że istnieją obszary wiedzy językoznawczej, które w arkuszach egzaminacyjnych zostały zmarginalizowane lub pominięte, co może skutkować, że mogą być postrzegane jako nieistotne lub mniej istotne i w związku z tym nawet pomijane w praktyce nauczycielskiej.

Artykuł Anny Piechnik „O potrzebie uczenia przyszłych nauczycieli kultury języka – refleksje na marginesie analizy” porusza problem poziomu językowego oraz obejmuje ocenę stosownej ramy grzecznościowej w 120 listach elektronicznych nauczycieli szkół różnego szczebla kierowanych do rodziców oraz uczniów. Analiza tekstologiczna, obejmująca aspekt poprawności oraz grzeczności językowej wykazała, że maile formułowane są niedbale, zawierają różnego typu błędy, w tym w zakresie doboru właściwego stylu oraz formuł grzecznościowych. Zaobserwowane fakty stoją w sprzeczności z wynikami ankiet dotyczących zwyczajów tekstotwórczych pedagogów, które Autorka przeprowadziła wśród autorów maili na potrzeby artykułu. Obserwacje skłaniają do konkluzji, że konieczne wydaje się intensywne kształcenie wszystkich studentów studiów pedagogicznych budujące świadomość konieczności dostosowania stylu wypowiedzi do sytuacji komunikacyjnej oraz pozytywną, refleksyjną postawę wobec kultury języka w rozmaitych sytuacjach komunikacyjnych.

Problematyka tekstu „O afazji dziecięcej i usprawnianiu umiejętności językowych uczniów z zaburzeniami afatycznymi” autorstwa Magdaleny Knapiek i Urszuli Maliny odbiega nieco od dominanty tematycznej tomu, ponieważ artykuł przedstawia problem trudności w nabywaniu kompetencji językowej uczniów dotkniętych afazją. W części teoretycznej Autorki przedstawiają afazję w ujęciu terminologicznym, etiologicznym

i objawowym ze szczególnym uwzględnieniem i obszerniejszym wywodem dotyczącym objawów zaburzeń w perspektywie językoznawczej, w tym w budowaniu sprawności językowych w zakresie podsystemów językowych. W oparciu o tak opracowaną bazę teoretyczną Autorki proponują w części instruktażowej opracowania zestaw własnych zadań, ćwiczeń dla pedagogów prowadzących terapię dziecka z afazją.

Ton postulatyczny dominuje w tekście Tomasza Kurdyły pt. „Słowotwórstwo synchroniczne w polonistycznej dydaktyce akademickiej – propozycje zmian i uzupełnień”, w którym punktem wyjścia jest konstatacja oparta na kwerendzie programów nauczania, że dominujący strukturalistyczny model słowotwórstwa nauczany w ramach zajęć z gramatyki opisowej jest rozwiązaniem niewystarczającym. Autor wskazuje na konieczność ujęcia treści słowotwórczych na zajęciach leksykograficznych, włączenie aspektu socjolingwistycznego oraz szersze uwzględnianie derywacji pragmatycznej (ekspresywnej i stylistycznej), która cechuje nie tylko liczne socjolekty, lecz również współczesną polszczyznę ogólną. Drugim obszarem tematycznym wywodu jest wskazanie marginalizowanych mechanizmów derywacji i jej efektów, jak derywacja wyimienna, uniwerbizacja, formacje asocjacyjne, symilatywne i tautologiczne, które są przydatne w pracy badawczej studentów w ramach prac dyplomowych. Trzeci postulat opracowania dotyczy włączenia do nauczania słowotwórstwa nowych metod (zwłaszcza metody gniazdowej) oraz zmianę pojmowania motywacji słowotwórczej, która w szerszym zakresie powinna uwzględniać intuicję użytkowników języka oraz dopuszczać wielomotywacyjność derywatów.

Celem opracowania Izabeli Kraśnickiej i Jakuba Pstrąga „Komunikacja niewerbalna w dydaktyce akademickiej” jest wykazanie obecności niewerbalnych form komunikacji na zajęciach akademickich oraz ustalenie statusu komunikacji niewerbalnej w programach kształcenia realizowanych na wyższych uczelniach w Polsce. W oparciu o analizę 40 wybranych sylabusów ćwiczeń i wykładów, których jednym z punktów treści programowych były zagadnienia związane z analizą oraz znaczeniem pozajęzykowych aspektów komunikacji, udało się ustalić listę ośrodków akademickich, w których realizowane są naukowe badania gestów, prowadzone z różnych perspektyw i przy użyciu różnych metod. Przedmiotowe treści widoczne są w nazwach przedmiotów akademickich, listach zalecanych lektur oraz w efektach uczenia się. Istnieje zatem zainteresowanie komunikacją wielokodową w praktyce uniwersyteckiej, jednak w dydaktyce, jak zauważają Autorzy, pomija się najnowsze publikacje prezentujące wyniki wieloaspektowych badań naukowych, często opartych na zaawansowanych pod względem technicznym i metodologicznym eksperymentach.

Zagadnieniom czynników zwiększających skuteczność interakcji oraz przeszkód skutkującym niepowodzeniom komunikacyjnym poświęcony jest artykuł Beaty Drabik „Co o barierach komunikacyjnych student wiedzieć powinien?”. Teoretyczne aspekty niepowodzeń w komunikacji rozpatruje Autorka z perspektywy badacza komunikacji, naukowca i wykładowcy, którą uzupełnia o punkt widzenia studenta. Takie ujęcie pozwoliło wskazać na ważne i aktualne obszary tego pola badawczego dla studentów.

Przedmiotem wywodu o charakterze teoretycznym pt. „Nadawca i odbiorca w komunikacji – dziedzictwo retoryki i współczesne ujęcia komunikacyjne” (Beata Drabik) jest omówienie wybranych aspektów związanych z ujętymi w tytule dwiema kategoriami kluczowymi dla komunikacji interpersonalnej. Charakterystyki funkcjonalnej dokonuje Autorka w oparciu o teorię retoryki klasycznej oraz z perspektywy komunikacyjnej, by tym samym wykazać istnienie pewnych analogii między podejściem do nadawcy i odbiorcy w retoryce oraz we współczesnej teorii komunikacji (w ujęciu transmisyjnym, jak i w ujęciu konstytutywnym). Poprzez odwołania omawianych wątków i kategorii do ich funkcji w procesie komunikacji (m.in. projektowanie audytorium retorycznego a bierna lub aktywna rola odbiorcy w modelach kodowych i modelach nietransmisyjnych, jednorodność i różnorodność audytorium a zjawisko redundancji i entropii komunikacyjnej, identyfikacja nadawcy z odbiorcą komunikatu) wskazuje ścisłą korelację przedmiotowego zagadnienia z zadaniami współczesnej dydaktyki związanej z kształceniem kompetencji retorycznych i komunikacyjnych.

Zamiarem badawczym artykułu Anny Chudzik „Elementy koncepcji języka i kultury Michaiła Bachtina w badaniu nowomediálních form gatunkowych” jest wykazanie możliwości opisanie gatunków wypowiedzi audiowizualnych o charakterze rozrywkowym w serwisie YouTube, z wykorzystaniem teorii Michaiła Bachtina. W wywodzie Autorka potwierdza swoją hipotezę badawczą, że wypowiedzi użytkowników mediów społecznościowych zupełnie niesłusznie traktowane są jako nowa forma folkloru, ponieważ pod wieloma względami ich styl zbliża się do ustnej odmiany języka, także na poziomie pragmatycznym i genologicznym. Stąd możliwe i uzasadnione wydaje się spojrzenie na to pozornie zupełnie nowe zjawiska „jako Bachtinowskie słowo w dialogu, gatunki mowy i formę karnawalizacji świata” (str. 203). Autorka ostatecznie wykazuje uniwersalność owej teoretycznej perspektywy, jej aktualność i dydaktyczną przydatność w badaniu gatunków nowomediálních.

Omawiany tom cechuje się różnorodnością w zakresie tematycznym jak i metodologicznym oraz brakiem spójności w zakresie analizowanego segmentu systemu szkolnictwa, stąd publikacja może zainteresować nauczycieli polonistów jak i dydaktyków akademickich. Nie ulega wątpliwości, że spojrzenie na problematykę kształcenia językowego z różnych perspektyw jest konieczne i niesie wielorakie korzyści dla różnych grup odbiorców. Potrzeba monitorowania treści lingwistycznych (jak i wszystkich innych), ich zakresu i sposobu przekazywania wynika ze zmieniających się realiów społeczno-cywilizacyjnych, stąd publikacje z zakresu lingwistyki edukacyjnej mogą służyć uczniom – zgodnie z postulatami Autorów artykułów – poprzez uzyskanie spójności terminologii lingwistycznej oraz układu treści zapewniającego progres w budowaniu kompetencji, zaś studentom poprzez wprowadzenie najnowszych koncepcji lingwistycznych z uwzględnieniem najnowszych wyników badań.

Omawiana publikacja z pewnością skłoni czytelników do refleksji nad zawartością treści programowych, ich aktualności i atrakcyjności na różnych poziomach, innych zainspiruje do podjęcia nowych prac badawczych i doskonalenia warsztatu

dydaktycznego, a także efektywnej współpracy między szkolnymi polonistami a nauczycielami akademickimi. Zaniedbania w zakresie edukacji lingwistycznej na poziomie kształcenia szkolnego mogą prowadzić do marginalizacji dyscypliny w praktyce dydaktycznej i ostatecznie w świadomości uczniów, co może skutkować mniejszym zainteresowaniem wyboru specjalności językoznawczych na studiach filologicznych.

Wykaz literatury

- CZACHUR, Waldemar. „Miejsce lingwistyki tekstu w kanonie przedmiotów uniwersyteckich w kształceniu filologicznym w Polsce i w Niemczech. Lingwistyka tekstu w polskich i niemieckich podręcznikach”. *Lingwistyka tekstu w Polsce i w Niemczech. Pojęcia, problemy, perspektywy*. Red. Zofia Bilut-Homplewcz, Waldemar Czachur i Marta Smykała. Wrocław: Oficyna Wydawnicza ATUT, 2009, 297–309. Print.
- ГОМА, Edward (red.). *Onomastyka w dydaktyce szkolnej i społecznej*. Szczecin: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, 1988. Print.
- KOMOROWSKA, Hanna. „Kształcenie językowe – nowe tendencje w nowym stuleciu”. *Język a Edukacja*, t. 1, Red. Jolanta Nocoń i Bogusław Skowronek. Opole: Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego, 2012, 93–106. Print.
- NIESPOREK-SZAMBURSKA, Bernadeta (red.). *Wiedza o języku i kompetencje językowe uczniów*. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 2012. Print.
- NOCOŃ, Jolanta. *Lingwodydaktyka na progu XXI wieku. Konteksty – koncepcje – dylematy*. Opole: Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego, 2018. Print.
- PODRACKI, Jerzy i Józef PORAYSKI-POMSTA (red.). *Tekst, wypowiedź, dyskurs w dydaktyce szkolnej: materiały z III konferencji „Z Badań nad Kompetencją i Świadomością Językową Dzieci i Młodzieży”*, Warszawa 12–13 czerwca 1997 roku. Warszawa: Dom Wydawniczy Elipsa, 1998. Print.
- RITTEL, Teodozja. *Podstawy lingwistyki edukacyjnej: nabywanie i kształcenie języka*. Kraków: Wydawnictwo Naukowe Wyższej Szkoły Pedagogicznej, 1994. Print.
- ROZUMKO, Agata i Elżbieta AWRAMIUK (red.). *Wiedza o języku w kształceniu filologicznym*. Białystok: Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, 2018. Print.
- ZBRÓG, Piotr. „Modele kształcenia językowego w podręcznikach do języka polskiego a potrzeby komunikacyjne uczniów”. *Podręczniki do kształcenia polonistycznego w zreformowanej szkole – koncepcje, funkcje, język*. Red. Helena Synowiec. Kraków: Wydawnictwo Edukacyjne, 2006, 29–42. Print.

ZITIERNACHWEIS:

- JAROSZ, Józef. „O potrzebie monitorowania treści językoznawczych w szkolnych i akademickich programach kształcenia”, *Linguistische Treffen in Wrocław* 26, 2024 (II): 477–483. DOI: 10.23817/lingtreff.26-30.